

White Paper

Ukkies: hun brein en mediaopvoeding

10 april 2014

“Wanneer je ouders ernaar vraagt, zeggen ze dat tablets, media, vooral een handige zoethouder zijn.”
(Peter Nikken tijdens de expertsessie Media Ukkies op 17 februari 2014)

Het thema van de Media Ukkie Dagen 2014: Voed jij je kind op of laat je dat over aan de media?

Wat kunnen mediawijsheid-professionals adviseren aan *ouders en pedagogisch medewerkers* over de mediaopvoeding voor de jongste groep kinderen (0-6 jaar)? Hoe kunnen we met onze advisering zoveel mogelijk aansluiten bij de ervaring van veel ouders, die media voor jonge kinderen vaak gebruiken als een zoethouder? Media als suiker: lege calorieën, zonder echte voedingswaarde, waar we graag mediaopvoeding tegenover zetten. Dat is ook de oproep die uitgaat van het thema van de Media Ukkie Dagen: opvoeden is nodig als compensatie. Maar met welk doel?

Het is niet onmiddellijk duidelijk hoe goede adviezen over media en jonge kinderen eruit zien. Moeten de adviezen ingaan op beeldschermtijd ongeacht de inhoud? Of hebben we het juist vooral over de inhoud van mediaproducten? Hebben media voor de jongste kinderen eigenlijk wel enige waarde? Zijn ze goed of niet, wel of niet schadelijk? En wat zijn de voorwaarden voor een goede mediaopvoeding?

In deze *white paper* bespreken we de belangrijkste vragen over gebruik van beeldschermen door ukkies, met speciale aandacht voor tablets/apps. We formuleren een aantal uitgangspunten voor het geven van adviezen voor de mediaopvoeding van jonge kinderen (0-6 jaar).

Zijn tablets schadelijk voor jonge kinderen of juist goed?

Recent is discussie ontstaan door de stellingname van Manfred Spitzer, die niets goeds kan ontdekken in media voor kinderen tot 6 jaar. Met name de nieuwe media (tablets) noemt hij een vorm van kindermishandeling, juist omdat kinderen er al zo jong mee geconfronteerd worden. Door deze vroege confrontatie zouden deze media schade kunnen toebrengen aan het jonge kinderbrein. Experts zijn het er niet over eens of tablets los van de inhoud schadelijk zijn en waar dit mogelijke schadelijke effect dan uit bestaat, en of het nog verschil maakt of het kind twee of vier jaar is.

Daarnaast gaan er stemmen op dat het spelen met tablets juist leerzaam kan zijn. Veel van de media voor ukkies wordt dan ook als ‘educatief’ aangeduid, hetgeen verwijst naar schools leren. Maar wat kan een kind onder de 6 jaar leren wat betreft lezen, schrijven en rekenen als het daar nog niet aan toe is?

Ouders en pedagogisch medewerkers worden geacht het beste te doen als het gaat om de mediaopvoeding, maar wat is 'het beste' voor media-ukkie's en waar baseren we dit op? Een neutrale positie -- tablets zijn goed noch slecht -- lijkt in deze discussie niet te kunnen worden ingenomen. De posities die wetenschappers innemen liggen nogal ver uiteen: van kindermishandeling tot educatief. En niet alleen in de wetenschap is onenigheid waarneembaar, ook onder deskundigen in het onderwijs, bij pedagogisch medewerkers en in de opvoedingsondersteuning is deze discussie gaande. Ook in gezinnen zie je veel onenigheid: grof geschetst hebben moeders een hekel aan het 'verslaafde' gedrag van hun kinderen als het om de tablet gaat, terwijl vaders het juist erg leuk vinden dat hun kinderen zo jong al interesse tonen in een gadget dat de vaders zelf ook leuk vinden.

Deskundigen lijken dus beide posities te kunnen verdedigen: 'hoe eerder ze ermee leren omgaan, hoe beter' versus 'hoe later ze ermee beginnen, hoe beter'. De een zegt dat kinderen er veel van kunnen leren, de ander vindt dat het gebruik van tablets een gezonde ontwikkeling juist in de weg staat. Deze onduidelijkheid maakt eenduidige advisering in de mediaopvoeding van jonge kinderen (0-6 jaar) allesbehalve gemakkelijk.

Het zijn dus niet de tablets op zich die schadelijk of goed zijn, voor zover we nu weten, maar het gaat om de manier waarop ze gebruikt worden in het leven van een jong kind. Adviezen over het gebruik moeten ingaan op:

1. de manier waarop beeldschermmedia worden gebruikt – dus de vraag: hoe?
2. de selectie van mediaproducten (apps) – dus de vraag: wat/welke?

Wat moeten we weten om goed te kunnen adviseren?

Om tot goede adviezen te komen, moeten we weten wat kinderen van nul tot zes jaar nodig hebben om zich goed te kunnen ontwikkelen en wat hen kan schaden. Wat kan een gezonde ontwikkeling belemmeren, wat kan juist stimulerend werken en wat betekent deze kennis voor het omgaan met media?

Rond deze vragen hebben een aantal experts zich verenigd (17 februari 2014). Dit *white paper* bevat de neerslag van die bijeenkomst en is een eerste, bescheiden aanzet tot gefundeerde advisering in de mediaopvoeding van de jongste kinderen (0-6 jaar). Hierbij ligt de nadruk op het gebruik van tablets (en apps) door kinderen in deze leeftijdsgroep.

De expertmeeting begon met een lezing van prof. Sieneke Goorhuis-Brouwer (orthopedagoog, gespecialiseerd in taal- en spraakstoornissen en de ontwikkeling van het jonge kind 0-6 jaar); haar beargumenteerde visie dat we heel voorzichtig moeten zijn met het brein van jonge kinderen, werd gedeeld door vrijwel alle aanwezige experts op het gebied van de ontwikkeling van het jonge kind. Deze voorzichtigheid is hier dan ook als uitgangspunt genomen.

Wat heeft een tablet dat andere beeldschermmedia niet hebben?

Meer nog dan televisie vroeger, lijkt de tablet (o.a. de iPad) een enorme aantrekkingskracht uit te oefenen op zeer jonge kinderen. De filmpjes die verbaasde, of misschien wel trotse ouders op YouTube zetten, getuigen hiervan. Hun gillende kinderen, peuters en kleuters, zijn soms ontroostbaar als ze even niet met de iPad mogen spelen. Zelfs baby's kunnen de verleiding niet weerstaan: ze kruipen om het hardst naar de iPad, en vechten erom met een ouder broertje of zusje. Hoe komt dat? Wat doet die tablet met de hersenen van jonge kinderen?

mediawijzer.net

Als je sommige ouders hoort praten over de invloed van de tablet in hun gezinnen met jonge kinderen, dan lijkt mediaopvoeding vaak meer op het willen voorkomen van verslaving dan op het aanreiken van producten die de ontwikkeling stimuleren.

We weten dat beeldschermmedia, met alle snelle prikkels, vooral de rechterhersenhelft aanspreken: visuele prikkels, ruimtelijke interpretaties en emoties. Jonge kinderen functioneren vooral vanuit die rechterhersenhelft. Hierdoor ervaren hun hersens een sterke beloningsprikkel als ze met een tablet mogen spelen. Dat voelt zo prettig, dat het kind nergens anders meer aandacht voor heeft. Maar kinderen hebben er op deze leeftijd alleen wat aan als die prettige ervaring verbonden wordt met activiteit in de meer rationele linker hersenhelft. Dit gaat niet vanzelf; deze integratie kan worden bevorderd door taalgebruik, door woorden te geven aan hun ervaringen.

Uitgangspunt

Mediaopvoeding is belangrijk bij het gebruik van beeldschermmedia door jonge kinderen: ze moet gericht zijn op de integratie van de rechter en linker hersenhelft. In de praktijk betekent dit dat mediaprikkels zinloos zijn (als 'lege' suiker), zolang ze niet worden verbonden met taal en verhaal.

Hoe stimuleren we een goede ontwikkeling van het baby- en peuterbrein?

De eerste zes levensjaren leggen de basis voor de rest van het leven: alles wat je nodig hebt, wordt aangelegd in die eerste periode: de 'hardware' van de breinontwikkeling. Alle kinderen maken dezelfde stappen in de ontwikkeling van hun motoriek, hun denken en taal ondanks verschillen in hun omgeving. Verschillen zijn er wel in ontwikkelingstempo: ieder kind volgt zijn eigen tempo. Het tempo van ontwikkeling is slechts beperkt te beïnvloeden; kinderen zijn in dat opzicht veel minder 'maakbaar' dan vaak gedacht wordt. Het brein ontwikkelt zich als het ware vanzelf, onder de juiste omstandigheden zoals voldoende zintuiglijke ervaringen en menselijke interactie.

Uitgangspunt

De basis voor de hersenontwikkeling wordt op jonge leeftijd gelegd door de zintuiglijke ervaringen in een drie-dimensionele wereld, via beweging, kijken, luisteren en menselijke interactie. Het brein ontwikkelt zich op basis van deze input, die verwerkt moet worden. Deze zogenaamde 'doorleefde ervaringen' zijn bepalend voor de hersenontwikkeling; de invloed ervan werkt de rest van een mensenleven door.

Hebben tablets/apps invloed op de hersenontwikkeling van baby's (0-2 jaar)?

Doordat een beeldscherm niet alle zintuigen aanspreekt, is een tablet niet in staat doorleefde ervaringen te bieden en daarom heeft een tablet op zich geen meerwaarde voor een jong kind. Voor zover we nu weten is het gebruik van een tablet ook niet schadelijk – een keertje een paar minuten spelen met een iPad kan dus geen kwaad. De zorg zit in de hoeveelheid tijd die ermee gemoeid is. Experts maken zich zorgen dat het in de praktijk meestal niet blijft bij zo nu en dan een paar minuutjes en dat het mediagebruik een goede ontwikkeling in de weg zou kunnen zitten. Baby's (0-2 jaar) hebben namelijk alle tijd die ze wakker zijn, nodig om zich te leren verhouden tot de fysieke wereld. Als teveel van die tijd gebruikt wordt voor beeldschermmedia, dan kan dat ten koste gaan van hun breinontwikkeling.

Dit biologisch argument is belangrijk. We weten niet precies welke verandering gebruik van tablets tot gevolg heeft in de hersenen, maar dát het een gevolg heeft wordt algemeen aangenomen. Het is mogelijk dat we over enige tijd constateren dat jonge kinderen door het gebruik van een tablet iets leren wat generaties voor hen niet leerden. Maar de winst daarvan kan nu niet worden ingeschat,

mediawijzer.net

laat staan dat we ervan kunnen uitgaan dat het opweegt tegen het mogelijke verlies aan hersenontwikkeling. Omdat deze jonge jaren zo fundamenteel zijn voor een volwaardige ontwikkeling, is voorzichtigheid geboden en meer onderzoek over dit onderwerp gewenst.

Uitgangspunt

Baby's (0-2 jaar) hebben geen baat bij beeldschermmedia en kunnen mogelijk zelfs schade oplopen in hun hersenontwikkeling. Tot 2 jaar heeft het gebruik van tablets en televisie geen meerwaarde: gebruik ze zo min mogelijk.

Wanneer is een app 'educatief' voor jonge kinderen?

Bij televisieprogramma's kunnen ouders vrij snel zien welke mediaproducten bedoeld zijn voor ukkies (0-6 jaar): de programmering van een professionele selectie helpt hierbij. Zonder veel vooronderzoek kunnen ouders goed inschatten of het programma voor jonge kinderen bedoeld is. Het wereldwijde aanbod aan apps is echter omvangrijk en het blijkt een stuk lastiger dan bij televisieprogramma's of films, om daar zelf een passende selectie uit te maken voor een kind. De inhoud en kwaliteit ervan is vooraf moeilijk te beoordelen: je moet eerst een app downloaden en zelf gaan 'spelen' om daar een goed beeld van te krijgen.

Het gevolg is dat ouders aangewezen zijn op informatie van anderen over de app. Zo lijkt de stempel 'educatief' die makers op een app zetten, onmiddellijk een aanbeveling te zijn. Dat is echter niet terecht. Voor de groep kinderen die nog niet aan schools leren toe zijn (tot 6 jaar), heeft het predikaat 'educatief' eigenlijk geen inhoud. Een kind wordt pas leerling als de 'hardware' (in de hersens) startklaar is. Dit punt wordt bereikt rond de leeftijd van 6 jaar (in groep 3). Pas dan kan er gewerkt worden aan schoolse vaardigheden (letters en lezen, cijfers en rekenen). Voor die tijd levert investeren hierin dan ook nauwelijks iets op; investeren in spelen, bewegen, fysieke omgang met de wereld, interactie met mensen en het vertellen van verhalen des te meer. Daar leren ze de dingen van die nodig zijn voor hun verdere ontwikkeling.

Elke claim dat beeldschermmedia op deze leeftijd het schoolse leren stimuleren of ondersteunen, is dus voorbarig, niet wenselijk en moet met grote argwaan worden benaderd. Het gebruik van het etiket 'educatief' is voor baby's, peuters en kleuters dan ook geen aanbeveling en zou moeten worden vermeden.

Beeldschermmedia kunnen *vanaf 2 jaar* natuurlijk wel gewoon heel leuk zijn. Met name als een kind met deze media omgaat *samen met een volwassene*. Hierbij staat het plezier dus voorop, wat onmiddellijk verbonden is met de interactie tussen de volwassene en het kind. Vooral het gebruik van taal door de ouders is hierbij essentieel: zonder de begeleiding met taal hebben media ook op deze leeftijd geen enkele meerwaarde.

Uitgangspunt

Voor *kinderen 2-6 jaar* is het gebruik van beeldschermen nauwelijks 'educatief' te noemen: het legt een relatie met het latere schoolse leren die ongefundeerd is en ouders kan misleiden.

Hoe kan gebruik van een tablet schadelijk zijn voor jonge kinderen?

Beeldschermmedia, tablets en televisie moeten door kinderen tot 6 jaar met mate gebruikt worden, omdat anders de kans bestaat dat het een goede ontwikkeling in de weg gaat zitten. De groei van jonge hersens wordt bevorderd door interactie met de fysieke wereld via hun zintuigen en de interactie met andere mensen.

De ontwikkeling van jonge kinderen wordt vooral gestimuleerd door spelen, muzikale en literaire beleving (integratie van de rechter en linker hersenhelft). De rol van het verhaal is hierbij cruciaal. Voorlezen is dan ook belangrijk en dat kan ook met een digitaal prentenboek (via een app). Maar apps mogen het papieren boekje niet vervangen, want beide geven een andere beleving: met een app komen kinderen minder goed 'in' het verhaal. Ze onthouden minder en missen details, waarschijnlijk omdat ze te veel worden afgeleid door de vorm (de techniek) waar veel van de talige interactie ook naar verwijst ('nu moet je hierop tikken').

Als beeldschermmedia door jonge kinderen gebruikt worden zonder begeleiding, zonder menselijke, talige interactie en alleen als loos tijdverdrijf, dan is het alleen een activiteit van de rechter hersenhelft. Als alleen deze rechterhersenhelft gebruikt wordt, verwachten we dat de kans groter is dat kinderen 'verslaafd' gedrag ontwikkelen.

Uitgangspunt

Papieren boeken om uit voor te lezen mogen niet geheel vervangen worden door elektronische boeken (apps), zolang de vorm nog te veel afleidt van het verhaal. Als er gebruik wordt gemaakt van digitale prentenboeken, is afwisseling met het voorlezen van papieren boeken dan ook belangrijk.

Wanneer is een app geschikt voor jonge kinderen?

Beeldschermmedia voor jonge kinderen hebben weinig meerwaarde. Ze zijn geschikt (niet schadelijk) wanneer ze goed gebruikt worden. Dat houdt in dat:

- ze beperkte tijd in beslag nemen;
- ze gebruikt worden in interactie met een opvoeder die de ervaring van het kind met taal begeleidt;
- *ze aantrekkelijk ('leuk') gevonden worden door opvoeder en kind;*
- ze aansluiten bij de ontwikkeling en aandacht van het kind;
- ze een relatie leggen met ervaringen uit het dagelijks leven;
- ze de opvoeder uitnodigen mee te doen en zo de interactie stimuleren.

Uitgangspunt

Het is belangrijk om voor jonge kinderen de apps zorgvuldig te kiezen. Het belangrijkste criterium is niet 'educatief', maar of opvoeder en kind de app leuk vinden en erdoor gestimuleerd worden om te praten over wat ze samen zien en doen.

Verder lezen

- App Noot Muis, zie www.appnootmuis.nl
- Martine Delfos, In 80 dagen de virtuele wereld rond (SWP, 2012), zie www.80dagenwereldrond.nl
- O4NT manifest, zie http://o4nt.nl/wp-content/uploads/2013/01/o4nt_manifest.pdf
- Peter Nikken e.a., Speel Digiwij! Samen aan de slag met media voor jonge kinderen (Zwijsen, 2013)
- Remco Pijpers, Iene Miene Media 2012 (Mijn Kind Online, 2012) <http://mijnkindonline.nl/publicaties/onderzoeksrapporten/iene-miene-media-2012>
- Remco Pijpers, Iene Miene Media 2013 (Mijn Kind Online, 2013) <http://mijnkindonline.nl/publicaties/onderzoeksrapporten/iene-miene-media-2013>

mediawijzer.net

- Manfred Spitzer, Digitale Dementie (Atlas Contact, 2013)
- Dossier Mediaopvoeding: www.nji.nl/mediaopvoeding (achtergrondinformatie over media en opvoeding)
- Onderzoekscentrum Jeugd en Media, UvA Amsterdam: www.ccam-ascor.nl/nl/2013-11-18-13-57-45/nederlandse-publicaties/ccam-kennis (toegankelijke samenvattingen van onderzoek)
- BiteScience: www.bitescience.com/ (Engelstalige samenvattingen van allerlei onderzoek)

Websites

- www.mediaukkie.nl (zie ook inf. over de Media Ukkie Award – prijs voor de beste kinderapp)
- www.digidreumes.nl (app-besprekingen en info voor pedagogisch medewerkers)
- www.mediasmarties.nl (zoek geschikte kindermedia)
- www.snugger-app.nl (app met geschikte kindermedia)
- www.mijnkindonline.nl/artikelen/hoe-vind-ik-een-geschikte-app (hoe vind ik een geschikte app? Met verwijzing naar de app-brochures van Mijn Kind Online/Kennisnet)
- www.mediaopvoeding.nl (informatie en vraagbaak voor ouders en professionals)

Deelnemers Expertmeeting d.d. 17 februari 2014

Prof. Dr. Sieneke Goorhuis Brouwer
Mevr. Helma Brouwers
Mevr. Irene Felix
Dr. Justine Pardoën
Prof. Dr. Peter Nikken
Drs. Peter van Nunen
Dhr. Steef de Bruijn